

U ziet hier een foto van Ibrahim Abboud, het nieuwe staatshoofd van de jonge Soedan-staat, met zijn zoontje Hatem. Let u eens op deze naam. Door een bloedeloze staatsgreep kwam hij aan het bewind, maar een gewone, machtswelustige dictator is hij niet en hij onderscheidt zich nog in andere opzichten van staatsgreperige generaals. Hij leeft namelijk uiterst eenvoudig, besteedt tijd aan de opvoeding van zijn kinderen en is wars van luxe. Ik geloof dat deze man gedreven wordt door een diepgevoeld verantwoordelijkheidsbesef, waardoor hij in moest grijpen. Ik kan mij vergissen en het is mogelijk dat ook deze luitenant-generaal aan de eer en de roem denkt, maar vooralsnog ziet het er niet naar uit. Wij Westerlingen zijn veel te gauw geneigd om onze oude, gekijkte opvattingen over de democratie toe te passen op bevolkingen, die daar, door een gebrek aan ontwikkeling en dus oordeelsvermogen nog niet aan toe zijn. En elke dictator die de ontwikkeling van het volk ernstig neemt is daar van meer betekenis dan een opgelegde democratie, die niet steunt op een derde stand, die zich waardig voelt. Het is net als bij de beoordeling van een daad van één individu; alleen de gezindheid telt. En nu meen ik, dat de gezindheid van Abboud goed is, van Franco b.v. slecht. Waarom dan slecht? Omdat het Spaanse volk niet opgevoed wordt tot vrijheid en zelfstandig oordeel maar beheerst wordt en geknot in de ontwikkelingsmogelijkheden.

* *

Maar ook in democratische landen devalueert de democratie. In Frankrijk is deze staatsvorm in ontbinding. Ook in ons land zijn tekenen, die wijzen op devaluatie. Of meent men dat het jammerlijke gedoe bij de kabinetsformatie iemand van de jongeren, van de toekomstige stemmers tot geestdrift kan brengen. De vaste koers is zoek en dit is koren op de molens van allen die toch al twijfelachtige democraten zijn. Het zal niet lang meer duren of velen gaan ook hier verlangen naar een z.g. sterke figuur en hoe zal zijn gezindheid zijn? Wij houden ons hart vast.

MENS en Wereld

Humanisme en Verzuiling

Het blijkt telkens dat de levensbeschouwelijke organisatievormen op maatschappelijk gebied door velen als voorwaarde worden beschouwd voor een volledige gezamenlijke beleving van de levensovertuiging. Wie geneigd is de echtheid van deze opvatting al te vlug in twijfel te trekken, bedenke dat overal een sterke neiging bestaat, om de idee van waaruit de levensbeschouwing voortkomt, tot grondslag te maken van de meest uiteenlopende maatschappelijke activiteiten; jeugdbeweging en sportbeoefening, volksopvoeding, zang- en muziekleven, en vakorganisatie. En wie zou willen beweren, dat dergelijke opvattingen thans helemaal niet meer gekoesterd worden? Nu zal deze of gene allicht tegenwerpen, dat het bijna in al deze gevallen gaat om vorming en opvoeding, om verdieping van de idee, en verrijking van het gemeenschapsleven, om verbreiding van idealen ook, door middel van praktische activiteiten. Inderdaad, maar daar gaat het bij het verschijnsel, dat we verzuiling noemen nu juist ook om. Voor de kerken krijgt dit alles nog het zware accent van een goddelijke opdracht en een unieke heilsoodspraak. Men kan dat niet lichtvaardig afwijzen.

Men lost dit probleem niet op door te stellen dat de vormingsarbeid juist niet op levensbeschouwelijke basis wordt verricht. Ten eerste moet men zich dan rekenschap geven van de vraag of dat wel mogelijk is, en of niet toch een of andere levensbeschouwelijke grondslag wordt binnengesmokkeld. En ten tweede voltrekt zich op die manier wel degelijk een afzondering van volksgroepen, want andersdenken die de algemene doeleinden van de hier bedoelde vormingsarbeid wel kunnen onderschrijven, worden althans praktisch van de organisatorische samenwerking uitgesloten. Aldus bevordert men een verdeeldheid, die nu juist in de verzuiling wordt veroorzaakt. In andere landen ziet men zo ook nu nog sterke tendenties in de richting van „politieke verzuiling” die daar de plaats van onze levensbeschouwelijke verzuiling inneemt, en welke trouwens ook levensbeschouwelijke aspecten vertoont.

Alleen wanneer men bereid is met zijn persoonlijke politieke (sociale) en levensbeschouwelijke (geestelijke) „hebben-en-houden” onbevangen in te treden in alle maatschappelijke relaties en activiteiten kan men een bijdrage leveren tot de beperking van de verzuiling. De politieke aaneensluiting dient zich daarbij strikt te bepalen tot het politieke terrein, en de levensbeschouwelijke tot het levensbeschouwelijke gebied. Dat brengt voor de politieke en levensbeschouwelijke organisaties een duidelijke beperking van hun macht mee, maar niet noodzakelijk van hun invloed. Dat hangt af van de

overtuigingskracht der ideeën en de bezieling van de individuele aanhangers.

De organisatorische vormgeving van het moderne humanisme is op zich zelf een belangwekkende ontwikkeling in de zuilenopbouw van de Nederlandse volksgemeenschap. Er is dan ook alle aanleiding daaraan in het bijzonder aandacht te besteden. Te meer omdat hierdoor de zuilenopbouw in zekere zin wordt afgerond. Velen worden dan ook van aansluiting bij humanistische organisaties weerhouden, omdat ze daarvan voortgaande verzuiling met alle gevolgen van dien vrezen. De cijfers wijzen dat onomstotelijk uit: Er zijn in Nederland een 25.000 georganiseerde humanisten. Vele tienduizenden blijven nog over die zich tot het humanisme aangetrokken voelen, zonder er zich nochtans ten volle toe te rekenen. Ten dele spelen hier scepticisme en levensbeschouwelijke onverschilligheid, het zgn. nihilisme, een rol, ten dele ook de oriëntatie op niet-christelijke en niet-humanistische opvattingen, zoals het marxisme, communisme en fascisme, maar stellig belemmert ook hier de verzuilingsvrede het doen van een keuze. Met name geldt dit omdat het humanisme, door de betrokkenen veelal op naïeve wijze als het vanzelfsprekende, het algemene wordt beschouwd.

Het standpunt dat de humanisten zelf innemen ten aanzien van de verzuiling is principieel kritisch. Het beroep, dat in het humanisme gedaan wordt op wat wezenlijk menselijk in de mens geacht kan worden, brengt mee, dat het niet exclusivistisch is. Wat het als waarlijk menselijk erkent, schrijft het aan alle mensen toe, niet alleen aan humanisten. Het meent dus ook dat op basis van deze menselijkheid een vergaande samenwerking tussen mensen mogelijk is. En wel zo, dat de andersdenkende zijn overtuiging niet heeft te verdoezelen. Het humanisme veronderstelt immers dat het menselijke, in het christendom bij voorbeeld, doelt op dezelfde menselijkheid als waarop het zich zelf baseert. De ernstige peiling van de wederzijdse opvattingen in het gesprek, evenals de

(Vervolg op pag. 6)

Vele duizenden hebben zich reeds aangemeld voor de

HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Bent u en zijn uw vrienden en kennissen hier ook al bij?

KRITISCH ALLERLEI

In ons vorig nummer hebben wij aangetoond hoe in onze vaderlandse damesbladen onder het mom van neutraliteit zuiver rooms-katholieke „voorlichting” wordt bedreven (om een onaangename woord dan maar te vermijden). Geheel afgezien van deze levensbeschouwelijke achtergrond, hebben wij ons wel eens afgevraagd hoe het toch mogelijk is, dat in al deze damesbladen redacteurs in een paar woorden brieven menen te kunnen beantwoorden met vragen die vaak bijzonder diep in het leven van de vragenstellers ingrijpen, en die uiteraard bijna altijd achtergronden hebben waarvan die redacteur te enen male niet op de hoogte kan zijn. Vraagstukken van levensbelang worden vaak met een enkel, meestal nogal lievig, zinnetje afgedaan, en wij hebben ons meer dan eens afgevraagd waar men eigenlijk de durf vandaan haalt om op een dergelijke wijze met levensbelangen van anderen om te springen.

Een goed voorbeeld van een dergelijke onverantwoorde aanpak vonden wij in het antwoord van het weekblad Margriet op het volgende briefje:

„Mijn aanstaande verloofde moet binnenkort onder dienst. Dat is natuurlijk niets ongewoons, als je 20 bent. Zijn liefste wens is echter straaljagerpilot te worden. In tegenstelling tot zijn ouders waren mijn ouders er eerst niet op tegen, maar nu de tijd naderbij komt, krijg ik niets anders dan hatelijke opmerkingen naar mijn hoofd geslingerd. Zoals: wat tien meter boven de grond komt, laat dat maar naar beneden vallen. Margriet, wat mij betreft: ik vind het fijn, dat hij een ideaal heeft, ook al is het dan gevaarlijk. Als je bijvoorbeeld met een auto tegen een boom rijdt, kan het toch ook een dodelijke afloop ten gevolge hebben. Lees ik af en toe in de krant, dat er weer een straaljager is neergestort, dan is het hoongelach niet van de lucht. Dat maakt me angstig en brengt me aan het twijfelen. Ook mijn jongen kan niet goed tegen deze bangmakerij. Ik probeer er dan tegen in te gaan, maar dat lukt me niet altijd. Wilt u mij eens goede raad geven wat ik moet doen? Of bent u misschien ook tegen straaljagers?”

Wij weten niet hoe het u vergaat bij het lezen van deze regels, maar wij waren nogal onder de indruk van de problematiek die dit jonge meisje heeft te verwerken. Welnu, let u dan eens op hoe blijmoedig Margriet in

haar antwoord daar overheen wandelt. De raadgeefster schrijft:

„Nee, met deze laatste vraag ben je bij mij aan het verkeerde adres, beste R. Echt, ik zou dolgraag een keertje in een straaljager willen zitten, maar ik geloof niet, dat ik er in m'n leven de kans voor zal krijgen. Ik heb altijd gehoord, dat het heerlijk vliegen is. Enfin, ik wacht maar rustig af totdat ik eens in een straalvliegtuig kan stappen. Dat lijkt me ook al een hele sensatie. Nu je eigenlijke probleem, waarvoor je m'n raad vraagt. Kom trek je niets aan van de lachers, kind. Want ik geloof niet dat er bij al die spotters ook maar één is, die zijn schamper opmerkingen waar kan maken met een gefundeerd argument. Pilot zijn is een verantwoord en fijn beroep. Het doet er weinig toe of je met een ouderwetse propeller vliegt of een nieuwe straalmotor. Het enige verschil is, dat de een wat vlugger gaat dan de ander. Doodsgevaar? Zeker; iedereen moet het leven in welke vorm ook eerbiedigen, maar dit respect red je niet door er goedkope grapjes over te maken. Ze eisen heus niet hoor, dat een straaljagerpilot z'n leven riskeert voor het behoud van z'n „kist”. De mens is meer waard dan een machine. En krijgen ze mankementen, dan mogen ze gebruik maken van de schietstoel. Dat is je toch wel bekend hé? Weet je wat ik het voornaamste in je brief vind? Wel, dat jij zegt het zo fijn te vinden, dat je jongen iets heeft, waarvoor hij zich met hart en ziel interesseert. Dat is ook heel belangrijk. Stel je voor, dat je je belangstelling eerst altijd moest afwegen met de gevaren, die eraan verbonden zijn. Ga dan maar nooit zwemmen, fietsen of werken; ga liever helemaal niet, want bij elke stap, die je zet, dreigt levensgevaar. En als je dan eenmaal besloten hebt, geen voet meer buiten de deur te zetten, kijk dan uit dat het plafond niet op je hoofd valt — ook al is het dan geen tien meter hoog, als het omlaag komt is het ook dodelijk. Kortom: laat je niet bang maken. Er is niets zo dwaas als anderen angst in te praten. Op het laatst wordt het een soort besmettelijke ziekte. De een geeft het aan de ander door. Daarom, beste kind, blijf in stijl en negeer de bangmakerij „straal”. Als iets goed is, bedenk je dan maar, en je hebt ambitie, begin er dan aan met een onbevangen enthousiasme. Dat is altijd nog de beste waarborg tegen ongelukken maken en ongelukken vindt men niet alleen op tien meter hoogte, maar veel meer in het spreekwoordelijke kleine hoekje, waar de bangerds zich bij voorkeur ophouden. Ben je nu weer gerustgesteld? En tegen jouw jongen zou ik willen zeggen: vlieg eruit, behouden vaart en veilige landing!”

Over het nut van straaljagers wordt ook binnen het Humanistisch Verbond druk gediscussieerd —, maar iedere bezinning op welk vraagstuk dan ook moet toch uitgaan van de feiten.

Feit nu is, dat straaljagerpilot een levensgevaarlijk beroep is, niet alleen voor jezelf, maar ook ten opzichte van je medemensen. Het is dus een beroep dat een bijzonder groot verantwoordelijkheidsgevoel eist, dat bepaald wel op iets meer gebaseerd moet zijn dan het „zo dolgraag in een straaljager zitten” en de „hele sensatie” „wat vlugger” te gaan dan een ander. Het eist ook een aanmerkelijk minder egoïstische instelling dan de simpele overweging dat je „wanneer er mankementen zijn, gebruik kunt maken van 'n schietstoel”.

Wij aarzelen niet bewondering te hebben voor de man die de bijzondere — en bijzonder zware — verantwoordelijkheid van dit beroep werkelijk heeft overdacht en die verantwoordelijkheid dan toch aandurft. Maar wij hebben rondt minachting voor de wijze waarop Margriet in een vriendelijk leuterbriefje die verantwoordelijkheid tracht te omzeilen.

Dr. W. Beernink schreef in „Tot Vrijheid Geroepen” (sic!) het volgende proza over de Zuidafrikaanse apartheidspolitiek:

„Puttend uit de rijkdom der geloofszekerheid, staande voor grote moeilijkheden, vecht de nationale regering der Unie voor een toekomst, daarbij weliswaar zo nu en dan gehinderd door resoluties der albedillen der Verenigde Naties (door Malan eens genoemd de kan-ker voor de werkelijke vrede), maar wetende wat zij wil en wat zij moet, te weten ervoor te zorgen dat de erfenis van de vaders ook de erfenis der kinderen zal zijn. Moge de Almachtige God der vaders Zijn zegen gebieden over

het werk der Zuidafrikaanse nationale regering, tot heil van de gehele bevolking en tot eer van Zijn naam.”

Op de koppelriemen van de soldaten die in 1940 de nazi-beschaving uitdroegen, stond ook „Gott mit uns”! (Typisch nationaal trekje: het „God zij met ons” staat bij ons op de zijkant van de zilveren guldens!)

In een vorig nummer heeft u het artikel van dr. Van Praag kunnen lezen, waarin hij duidelijk maakt op welke wijze de anti-revolutionairen in ons land de overheid trachten voor hun eigen karretje te spannen. Onze Nederlandse overheid staat overigens niet alleen in het bevoorrecht van bepaalde kerkgenootschappen. In „De Auto” lezen we bij het toeristisch nieuws de volgende aankondiging:

De Heilig Bloedprocessie te Brugge wordt dit jaar weer gehouden op 4 mei. Deze processie is de oudste van West-Europa. Voortdurend wordt aan de vernieuwing van de stoet gewerkt, zodat elk jaar een nieuw boeiend schouwspel geboden wordt. Meer dan 2000 figuranten nemen aan de processie deel. Op wagens en door groepen worden taferelen uitgebeeld uit het Oude en het Nieuwe Testament. Vanaf 1 maart kunnen plaatsen langs de route besproken worden bij de Stedelijke Dienst voor Toerisme op de Markt te Brugge.”

Wij hebben eigenlijk altijd gedacht, dat de opzet van een processie nogal verschild van die van een zuiver toeristisch evenement. Nu kunnen beider bedoelingen natuurlijk samenvallen, maar als wij dan lezen, dat de gemeentelijke overheid zich belast met het reserveren van plaatsen, beginnen we ons toch af te vragen of er op die plaatskaartjes soms ook vermakelijkheidsbelasting moet worden betaald.

Bezinning

De bekende huizen, de bekende
Mensen, en dit leven, dat vergaat
In de spinsels van het zóó gewende,
Dat ik 't niet meer haat.

Tot die altijd mindere oogenblikken,
Dat de slaap duurt en mijn oogen schier
Opengaan in een verbijsterd schrikken:
Waarom ben ik hier?

Hier of elders, 't is hetzelfde leven,
Want hetzelfde hart dat, ondermijnd
Door een onverzoenlijk tegenstreven,
Aan zichzelf verkwijnt.

Uit: J. C. Bloem, Verzamelde gedichten, 's-Gravenhage
(A. A. M. Stols), 1947.

Lekkage van de krankzinnigenwet

Het is merkwaardig dat het publiek zich meer zorgen maakt over lekken in de krankzinnigenwet wanneer iemand ten onrechte *wel*, dan wanneer hij ten onrechte *niet* opgenomen wordt. Toch hangen deze twee vraagstukken nauw met elkaar samen en staan er in het laatste geval zeer grote belangen op het spel (zelfmoord, zedemisdrijf, brandstichting, moord e.d.).

Even merkwaardig is het dat het publiek zich meer opwindt over ten onrechte gedwongen observatie dan over insluiting van een onschuldige op verdenking van misdaad: het menselijk leed is in beide gevallen van vergelijkbare grootte!! Blijkbaar staat men tegenover de geesteszieke anders, prikkelbaarder, gevoeliger, vooral tegenstrijdiger en inconsequenter (enerzijds spot men, scheldt men grofweg over de „gekken”, anderzijds is men vaak angstig, boos geneigd tot ontwijken en deinst terug voor realistisch denken.

Zonder het gehele vraagstuk te willen behandelen wil ik in de volgende regels enkele lacunes en misverstanden proberen op te heffen omdat men (zelfs vele juristen en medici) niet weet hoe onze wet in elkaar zit. In de kwalijk riekende artikelen die dezer dagen in een deel van de pers verschenen (gelukkig een klein deel van de pers!) werd dit onderwerp zo verward en zo tendentieus behandeld dat enige voorlichting niet ongewenst lijkt.

De wet kent twee wijzen van opname van een patiënt in een inrichting voor observatie en voor behandeling.

1. de in-bewaringstelling.
2. de opname met rechterlijke machtiging.

De eerste wijze, de in-bewaringstelling, is door de wetgever als noodmaatregel gedacht, wanneer uitstel gevaarlijk of in hoge mate storend geacht wordt. Wanneer onmiddellijke ingreep in het belang hetzij van de zieke, hetzij van de samenleving noodzakelijk is, heeft de burgemeester recht iemand tegen zijn zin op te laten nemen. Hij doet dit in zijn functie van beschermder der openbare orde en belast zijn ambtenaren met de uitvoering van deze taak. In dit geval een arts, al dan niet verbonden aan de gemeente. Zoals iemand, die verdacht wordt van een misdaad, door de politie kan gearresteerd worden, zo kan iemand, die verdacht wordt van ernstige geestesziekte voor observatie opgenomen worden.

De gewoonte (niet de wet) brengt mee dat de patiënt eerst door een arts gezien wordt. Uit de aard der zaak volgt dat een controle in deze eerste instantie niet geschiedt en ook uiterst moeilijk te realiseren zou zijn. Onmiddellijk na de opname geschiedt de eerste controle in de vorm van het onderzoek dat de gestichtsarts instelt. Wanneer hij meent dat er geen krankzinnigheid bestaat, is hij wettelijk verplicht de vermeende patiënt zo spoedig mogelijk te ontslaan. De tweede controle bestaat in de wettelijke verplichting voor de geneesheer-directeur van de in-bewaringstelling zo spoedig mogelijk mededeling te doen aan de Officier van Justitie en aan de Inspecteur van het Staatstoezicht op de krankzinnigen. De gang van zaken brengt mee dat dezen van hun recht tot controleren pas gebruik maken, wanneer zij er van een of andere zijde op opmerkzaam gemaakt worden dat de in-bewaringstelling betwistbaar is. Ook de patiënt heeft het recht zich onmiddellijk schriftelijk tot hen te wenden en maakt daarvan ook inderdaad menigmaal gebruik. Beiden, Officier van Justitie en Inspecteur, hebben zo grote macht in de inrichting dat het onmogelijk is iemand tegen hun wens vast te houden.

De in-bewaringstelling duurt drie weken en kan daarna verlengd worden. Gedurende de observatietijd wordt uitgemaakt wat er met de patiënt dient te gebeuren. Wordt geestesziekte wel-

iswaar aanwezig geacht, doch onvrijwillige opsluiting (incl. behandeling) niet noodzakelijk, dan kan de patiënt na afloop van de termijn ontslagen worden (dus: wel ziek, maar dwang niet nodig). Wordt wel nodig geacht dat patiënt verder verpleegd en behandeld wordt, dan worden verder in overleg met de familie, met de voogd, de curator eventueel in overleg met de Officier van Justitie de nodige stappen bij de kantonrechter gedaan om een opname te verkrijgen op langere termijn.

2. Opname met machtiging van de kantonrechter. Wanneer er dus geen haast is, er geen noodtoestand bestaat waarin onmiddellijk verholpen moet worden, dan kan een opname geregeld worden, waarbij de familie (c.q. voogd, curator, Officier van Justitie) aan de kantonrechter vraagt de opname in een gesticht te bevorderen. Hierbij moet een geneeskundige verklaring overlegd worden van een arts, die niet verbonden is aan de inrichting waarin patiënt opgenomen zal worden.

De controle en garantie tegen onjuiste opname wordt hier door drie personen uitgeoefend: de aanvrager, de medicus, de kantonrechter. Zodra patiënt opgenomen is komt daar dus het onderzoek van de gestichtsgeneesheer bij, terwijl ook nu de patiënt zich tot alle mogelijke autoriteiten kan wenden, waarbij de Officier van Justitie en de Inspecteur van het Staatstoezicht de belangrijkste zijn. De eerste bezoekt daarenboven driemaandelijks de inrichting en spreekt alle opgenomen patiënten en kan zich laten voorlichten door een ieder die hij wenst.

De wet is niet waterdicht, hoorde ik een jurist zeggen. Inderdaad. (Terzijde: bestaan er waterdichte wetten?!) Bij de in-bewaringstelling

Nieuw nummer van Rekenschap

Het 1e nummer van de 6e jaargang van Rekenschap opent met een fraai gedicht van de hand van Catharina van der Linden, getiteld *In Beweging*. Anna Blaman schreef een kort en helder artikel *Het mensbeeld in de hedendaagse literatuur*, hetzelfde thema, dat zij behandeld heeft op de Landdag van *Socrates* op 2 november '58. De korte analyse geeft nu een goed uitgangspunt voor een samenvattend debat over de winst- en verliespunten van de angstige strijd tegen het Niets, die zovele jonge auteurs strijden.

Van groot belang voor de kennis omtrent Du Perron en zijn activiteit en invloed in Indonesië in de jaren 1936-1939 is het artikel van Beb Vuyk, *De Duperronnisten*. Omdat de schrijver deel uitmaakte van deze kleine, belangrijke groep, zijn de feiten zeker betrouwbaar en hier ligt onmisbaar materiaal voor de toekomstige biografie van Du Perron. Het, zo sterk op de literatuur betrekking hebbende, nummer vervolgt met het eerste deel van een causerie over Georges Simenon van Pierre H. Dubois, getiteld *Ontdekking van Georges Simenon*. Het is verheugend, dat Dubois in dit lichtig geschreven stuk Simenon beschouwt als een der grote en kenmerkende schrijvers van onze tijd, wiens betekenis verre uitgaat boven de detective-literatuur, waarbij hij, ten onrechte, vaak wordt ingelijfd.

Dr. J. P. van Praag wijdt een uitvoerige en diepgaande bespreking aan het nieuwe boek van prof. v. d. Wal, *Problemen der zedelijke waardering*, een waardig stuk over een belangrijk boek.

Er volgt nog een vertaling van een artikel van E. C. Vanderlaan, verschenen in *The Humanist*, 3e nummer 1958, getiteld: *Wat is er gebeurd bij de vrijzinnige theologie?* De inhoud slaat op de vrijzinnige theologie in de Angli-

zou lichtvaardig tot opname overgegaan kunnen worden. Maar hoe kan men ooit garanties krijgen wanneer men er aan vast blijft houden dat noodmaatregelen wel eens getroffen zullen moeten worden, waarbij binnen zeer korte tijd beslissingen genomen dienen te worden? Naar mijn mening is de enige efficiënte controlemaatregel dat de ambtenaren die namens de burgemeester optreden voortdurend door deze ter verantwoording geroepen worden. Bij de rechterlijke macht en ook bij de burgemeesters ontbreekt het wel eens aan begrip voor de verantwoordelijkheid, die zij ten deze hebben. Ik kan mij goed voorstellen dat zij huiverig zijn zich met iets te bemoeien, waar zij geen verstand van hebben, maar doet een jurist of burgemeester zo iets niet dagelijks? Neen, de oorzaak schuilt daarin dat de leek bang is voor het verschijnsel „krankzinnigheid” en misschien wel eens een onzakelijk respect voor de geneesheer-magier heeft. Als de arts beslissingen neemt, die zo ver gaan als het benemen van de vrijheid, behoort hij te waarderen dat anderen zijn verantwoordelijkheid met hem willen dragen en wanneer hij dat niet waardeert, ja, dan ben ik het met de juristen eens, die hem op zijn nummer willen zetten.

Dit wil echter niet zeggen dat er bij dit vraagstuk, behalve de vrijheid, niet ook nog andere belangen op het spel staan, die een snel ingrijpen noodzakelijk kunnen maken. De maatschappij kan bedreigd worden door gevaarlijke uitingen van geestesziekte: men denke b.v. aan de brandstichter, die de omgeving van Gouda onlangs in opschudding bracht. Anderzijds dreigt er menigmaal zelfmoord, onbehandeld blijven van acute geestesziekten, verwaarlozing, van kinderen enz. De onbeperkte garantie van vrijheid, noch de rigoureuze bevoogding mag eenzijdig richtsnoer zijn wanneer wij nu en in de toekomst over de wetgeving op dit terrein onze gedachten laten gaan. V. W. D. SCHENK.

caanse landen, maar is mutatis mutandis ook van toepassing op de vrijzinnig protestanten in ons land. Om zijn standpunt te toetsen is dit artikel zeer nuttig. Veel te weinig nemen, over het algemeen, humanisten kennis van recente ontwikkelingen in het protestantisme. Ook daar is veel in beweging en indien vrijzinnig protestanten zich de moeite namen om ook kennis te nemen van de ontwikkelingen in het humanisme zou deze wederzijdse ontmoeting vruchtbaar kunnen zijn.

De *internationale kroniek*, genaamd *Verdeelde wereld*, geeft ditmaal ruimte aan een zeer interessante beschouwing, van de hand van A. D., verschenen in de *Radical Humanist*, het zusterorgaan van *Mens en Wereld* uit India. Hieruit ten slotte, het volgende citaat:

„Er is van sommige zijden gesproken over een religieuze basis voor de vereniging van de wereld. Het is echter duidelijk, dat noch het Christendom, noch de Islam, noch het Hindoeïsme, noch enige gevestigde religie ook maar enige kans heeft, door het geheel van het mensdom te worden aanvaard. De gangbare concurrentie van de grote, proselieten makende wereldreligies kan enkel de verdeeldheid verscherpen... De trouwe aanhanger van een bepaalde religie beseft heel helder, dat dit waar is voor elke andere godsdienst; maar het wordt tijd, dat hij zich realiseert, dat dit niet minder waar is voor zijn eigene.

Wanneer de bestaande religies voor de taak van de eenmaking der mensheid gereed moeten worden gemaakt, moet de nadruk verschoven worden van haar institutioneel karakter naar de bijdrage die elk van haar, langs verschillende wegen te leveren heeft tot die gemeenschappelijke voorraad aan spirituele inzichten, die ons menselijk erfdeel is...” B.

De kritikus en vier bundels

Het is altijd weer moeilijk gedichtenbundels te kritiseren. Het oordeel zelf, dat in de kroniek als de conclusie van een reeks esthetische overwegingen, als het berekende „gevraagde” te voorschijn komt, is bij mij in werkelijkheid gegeven. De leesroutine, de bepaalde smaak die ik in de loop van de tijd verkregen heb, werken sneller dan een uitvoerige analyse. De moeilijkheden komen pas later, wanneer ik mijn oordeel met redenen wil omkleeden en mijn smaak van een „waarom” wil voorzien.

Kritiek leveren is voor mij niets anders dan het me op papier rekenschap geven van de combinatie: gedichtenbundel – S. R. Juliard. Mijn kroniek bevat natuurlijk ook wel elementen van informatie, maar die zijn niet essentieel. In de poëzie-kroniek vindt de lezer het resultaat van een zeer egocentrische bezigheid: de kriticus vertelt over zijn smaak. Ik schrijf een subjectieve kroniek, niet uit principe, maar omdat ik geen andere zinnige mogelijkheid zie. En ook wanneer de formules objectiverende neigingen krijgen, blijf ik subjectief. Men vergeet niet: zelfs wanneer ik objectief schijn door bijvoorbeeld een gedicht op zijn technische merites te waarderen, ben ik subjectief. De zakelijke opmerkingen over de techniek verbind ik immers direct weer met esthetische oordelen, met mijn smaak. Trouwens, wat ik wel en niet uit een gedicht meen te destilleren, wat ik wel en niet kies als recensiestof voor Mens en Wereld, wat ik wel technisch goed vind en wat niet, erg objectief kan men het niet noemen.

Hierin hoeft de lezer geen aanleiding te vinden zich ontgoocheld van deze kroniek af te wenden. Zijn belang ligt niet in een gepretendeerde objectiviteit, maar integendeel juist in de subjectiviteit. Zoals het mijn taak is om mijn houding tegenover een bepaalde bundel te bepalen, zo is het in het belang van de lezer om zich, al kroniek lezend, een beeld te vormen van de verhouding tussen hem en de kronieker. De lezer zal moeten uitvinden in welke opzichten hij het meestal met „zijn” kronieker wel of niet eens is, welke stokpaardjes hij er in poëtici op na houdt en welke de kronieker. Hij moet de verhouding bepalen tussen zijn eigen smaak en die van de kroniekschrijver. Daarvoor heeft hij weer een zeker routine nodig in het uiteenraffelen van zijn eigen smaak. En om die routine te krijgen is hij ook een beetje op de poëzie-kroniek aangewezen, die hij pleegt te lezen... Misschien is het onder die omstandigheden wat ontmoedigend om als eerste zin te lezen: „Het is altijd weer moeilijk gedichtenbundels te kritiseren.”

Toch, het is moeilijk, vooral in die gevallen waarin direct een negatief oordeel vast staat, al was het alleen maar omdat het dan zo'n moeite kost zich nog met de bundel bezig te houden. Om onverklaarbare redenen kreeg ik nu pas de in 1957 bij De Beuk verschenen bundel *In dubio* van C. Golterman-van Dijk in handen. De dood is er een vers uit:

*Hij staat op alle hoeken van de straten,
Heeft zich vermenigvuldigd duizendvoud;
Het negatief van wat wij eens bezaten,
Van iedere berekening: de fout.*

*Verliespost groter dan de post der baten:
Voorzegde smakeloosheid van het zout,
De door de mot en roest gevreten gaten,
De kronkelgangen van de worm in 't hout.*

*Neen, geen gerammel met de dorre beendren,
Het is altijd hetzelfde, altijd eendre
Gerucht der stilte, dat ontzettend is:
Zwijgen in 't labyrint der duisternis.*

*Hij heeft geen vorm, dat wij hem zouden haten –
Een schaduw valt, waar wij in 't zonlicht zaten.*

Dit vers nu rijmt goed en vertoont een doorwrocht rijmschema; het is een mooi staaltje huisvlijt. Bij alle gedichten van de bundel valt dat op: ieder gedicht is keurig gemaakt, alles klopt precies (ook was daar dat vervelende gebruik van *m'* en *'t* voor nodig) en de dichteres schildert aardige tafereeltjes. Ze observeert wel scherp, heeft hier en daar een pseudo-diepzinnig

Kroniek der poëzie

door
S. R. Juliard

ideetje en dat gaat ze dan vreselijk mooi en precies verwoorden. Haar gedichten zijn, met de statige misplaatsheden (in deze verzen) als „Gij”, van de fraaiste literaire gemeenplaatsen opgetrokken. De dichteres heeft enorm veel vertrouwen in woorden, maar vergeet een zekere geconcentreerdheid en spanning in haar verzen te leggen. Nog een voorbeeld:

Diacones

*Zij loopt in 't zwart door 't zomers park
te dwalen,*

*Tussen haar ouders stijfjes ingekneld,
Die haar na kerktijd kwamen halen.
(Zij voelt alsof het haar persoonlijk geldt,
Hun vroom ontzag voor dokters, voor de zalen,
Ontzag, dat naar verering overhelt.)
Verstrooid hoort zij d'omstandige verhalen,
De eendre vragen, die haar moeder stelt.*

*Haar dromen hebben wijde vlucht genomen
En drijven voort als vogels op de wind.
Bij 't stille ritselen van hoge bomen,
Wieg je zij de wagen met het blonde kind.
En om het wonder aan haar schoot geschied,
Neuriet zij voor zich heen een wiegelied.*

Ik vind dit één van de beste gedichten uit *In dubio*, misschien ook omdat het associaties bij mij opwekt aan *De idioot in het bad* van Vasalis. Maar terwijl Vasalis – de vergelijking is natuurlijk stupide – haar ontroering in een gedicht geconcentreerd heeft en wel zo, dat zij die ontroering op mij weet over te dragen, geeft het „sex-tet” van *Diacones* een niet eens bijzonder idee-tje, keurig in versvorm gebracht, zonder meer.

Dit laatste is dan de naar het objective klinkende formule, de camouflage van een poëtisch subjectivisme: een gedicht moet een zekere concentratie hebben wil ik er van kunnen genieten. Dat houdt dan tegelijk in, dat ik van de meeste gedichten uit de bundel *Hart van jade* van Willem Brandt (pas verschenen bij Querido in Amsterdam) niet heb kunnen genieten, maar het houdt niet in dat ik Brandts bewerkingen van slecht vind. In *Hart van jade* vindt men lyrische Chinese poëzie (naar allerlei vertalingen) poëzie, die bovenal fraai is. In de bundel staan veel mooie gedichten, echter weinig goede. Er zijn veel allerbekoorlijkste gedichten in, maar er is geen enkel gedicht, dat mij direct raakt. Ik heb de bundel van Brandt doorgelezen, omdat ik hem ter recensie toegezonden gekregen heb. Lichtelijk verveeld heb ik ook de laatste verzen gelezen. Er zal echter geen moment komen, dat ik behoefte voel om de bundels van Brandt te herlezen. Eigenlijk zijn de bewerkingen van Brandt me te pretentieus fijnzinnig en te onbenullig. Een jong dichter denkt aan zijn geliefde van Sao Han wordt in Brandts bewerking:

Alfred Kossmann

*De maan stijgt hoger, een verliefde dromer,
om uit te rusten aan de blauwe nacht.*

*Een milde windzucht kust de blanke spiegel
van 't meer, dat nu melodisch fluisterlacht.*

*O harmonie als twee elkaar behoren,
geschapen tot de eenheid van hun al.*

*Helaas wat tot verenigen is geboren
vindt elkaar zelden in dit doolziek dal.*

Toch hebben de objectieve formules en de analyses van de technische hoedanigheden van gedichten hun nut, omdat zij het mij mogelijk maken te onderscheiden tussen goede en fijne gedichten. Dit onderscheid heb ik als lezer voor-alleen-eigen-genoege niet hard nodig. In dat geval stel ik alleen prijs op gedichten die mij bijzonder treffen; dat zijn de fijne gedichten. Wanneer ik nu de *Koude gedichten van Cees Nooteboom* (Querido, Amsterdam, 1959) lees, dan vind ik die niet fijn. Het zijn geen gedichten die een diepe indruk op mij maken. Maar ik vind wel, dat deze gedichten goed zijn. En voor dat oordeel heb ik motieven van zuiver technische aard. De meeste gedichten van Nooteboom vind ik „gaaf”.

Nooteboom exploiteert een stemming van verdriet, ongeluk, van regen en herfst zonder een greintje humor, het ene gedicht na het andere. Deze exploitatie is voortreffelijk ter hand genomen, maar ik vind het wel vervelend steeds met een mooi verdicht verdriet kennis te maken, met een bepaalde stemming, en zelden met de dichter daarachter. Die stemming heeft minder belang voor mij dan de houding van de dichter. Fijn kan ik deze gedichten dus niet noemen, goed zijn ze wel; in de slotregels willen ze soms iets te mooi zijn. Hier volgt een citaat:

ander ibizencer gedicht

*het regent treurig vannacht,
het water sluipt over de heuvel.
naar de duistere graven van de goden
gaat het water*

*zij keren zich machteloos om in hun slaap
gekweld door onduldbaar heimwee
naar vroegere verering,
naar de voedzame gebeden der mensen,
nachtenlang, nachtenlang.*

*maar de wind rijdt voorbij op schichtige paarden
de maan kiest een angstige weg in de wolken
alleen af en toe vallen zilveren splinters omlaag
de goden liggen en luisteren wachtend,
niemand zet een schotel offers neer.*

(Vervolg op pag. 5)

Afrikanummer De Nieuwe Stem

Eindelijk, eindelijk, is er belangstelling bij grotere groepen van West-Europeanen ontstaan voor Afrika. Nadat men dit werelddeel gedurende eeuwen aan de profiteurs en exploitanten overgelaten heeft en aan de zich ervan meester makende Europese staten, zich van verantwoordelijkheid vrij pleitend vanwege de achterlijkheid der erin wonende volkeren, begint nu deze belangstelling te ontstaan. Niet vanwege altruïstische of godsdienstige gevoelens en motieven, maar omdat overal de zwarte mensen tot verzet beginnen te komen. Ook hier geldt het woord, dat de bevrijding van onderdrukten in de eerste plaats hun eigen werk zal zijn.

Het maandblad „De Nieuwe Stem” heeft een dubbel nummer gewijd aan de strijd van dit ontwakende Afrika, dat in pocketformaat is verschenen bij de uitgeverij „Nimo” te Monnikendam (f 1,50; Giro 256907) en 208 pagina's telt.

Prof. J. Romein maakt allereerst de balans op van het Afrikaanse nationalisme, waarbij hij in grote lijnen het hier vroeger besproken boek van John Gunther „Afrika in de Branding” volgt. De „achterlijkheid” van de bevolking, die het zelfs bijna nergens tot het schrift gebracht heeft, wordt als een historisch ontstaan verschijnsel in plaats van als een „natuurlijk” verklaard.

Nog niet lang geleden is in Engeland een boek van een Afrikaan verschenen, waarin hij aantoonde, dat er vroeger vele belangrijke cultuurmonumenten in Afrika geweest zijn, waarvan hij de restanten opsomt. En zelfs in het huidige Zuid-Afrika zijn de laatste tijd in verband met het „apart” maken van de universiteiten in dat naar zijn ongeluk toesnellende land vrij veel stemmen opgegaan, die hebben gewezen op de in aanleg intellectuele gelijkwaardigheid van zwarten en niet-zwarten, ondanks de beweringen, die een Utrechtse sociale geograaf het voorbije jaar nog probeerde aan de man te brengen.

De bekende correspondent van de N.R.C. en de Manchester Guardian, J. H. Huizinga, schrijft over staatsopbouw in Ghana. En zoals

alles wat deze auteur schrijft is het weloverwogen en up to date. Ditzelfde kan gezegd worden van C. de Groot, correspondent van De Volkskrant in Parijs, die over Frans Afrika onderweg naar de ontvoogding een artikel bijdraagt.

De ethnologue, Germaine Tillion, behandelt Algerije in 1958.

Over Afrikaanse muziek en literatuur schrijven dr. G. D. van Wengen, W. A. Braasem en de ook onze lezers niet onbekende mevr. Margrit de Sablonière, terwijl ook Karel Jonckheere en andere auteurs interessante bijdragen leveren.

De bijdragen over Zuid-Afrika interesseren vele Hollanders het meest. Uys Krige heeft twee gedichten hier gepubliceerd, waarvan ik een paar regels citeer:

„Moet ons ou Kaapse boedel
juist só beredder word?
Word alles dan besoedel
deur ons teenwoordigheid?”

„Is jou vel wit, lê alles, alles, wawijd
voor jou oop.
Maar is dit bruin, word alles enger,
mag jij nie hiersô staan of daarsô loop,
word jij 'n burger van die Kaap-Hy's-
Sonder-Hoop.”

Dr. J. J. Buskes behandelt o.m. het hoogverraadproces, dat in Zuid-Afrika al meer dan twee jaar aan de gang is en dat een aantal aangeklaagden nu reeds maatschappelijk geruïneerd heeft. Oorspronkelijk waren 156 mensen, blanken en niet-blanken(!), van hoogverraad beschuldigd. Zij werden allen gearresteerd en gevangens gezet; 61 van hen werden naderhand vrijgelaten, tegen 95 van de beschuldigen werd een nieuwe tenlastelegging opgesteld, omdat de eerste onhoudbaar gebleken was. Zij worden beschuldigd van actieve voorbereiding van revolutie.

„Het is wel gewenst,” zegt dr. Buskes, „dat men in Nederland weet, wie de openbare aan-

klager is, die zijn aanklacht, natuurlijk op instigatie en met medeweten van de regering indient. Het is Oswald Pirow.” Deze Pirow was in de oorlog een volslagen bewonderaar en volgeling van Hitler. Hij heeft vanaf de dertiger jaren de nationaal-socialistische beginselen in Zuid-Afrika gepropageerd. In 1946(!) verklaarde hij nog, dat het nog altijd zijn overtuiging was, dat Hitler „de grootste man van zijn tijd, misschien wel de grootste van de laatste duizend jaar” geweest is. Hij is natuurlijk anti-semiet en wil in de strijd voor de apartheid „zo nodig” geweld gebruiken. En hij heeft het Westen opgeroepen tot een aanval op de Sowjet Unie.

Deze Pirow nu is de openbare aanklager in het hoogverraadproces.

Sedert dit Afrikanummer verschenen is, is de tenlastelegging van de beschuldigen vernietigd. De gouverneur-generaal moet thans uitmaken of er opnieuw een tenlastelegging tegen hen kan worden ingediend. (N.R.C. van 21 april '59).

Terecht wijst dr. Buskes op het trieste feit, dat Nederland zich in de politieke commissie van de Verenigde Naties van stemming onthouden heeft, toen een resolutie werd voorgesteld, waarin erop werd aangedrongen, dat alle landen hun verplichtingen ten opzichte van de mensenrechten zouden nakomen, en tegelijkertijd spijt werd uitgedrukt over het feit, dat de Zuid-Afrikaanse Unie op vroegere uitspraken in deze geest niet had gereageerd.

Dit Afrikanummer is, zoals men ziet, door vogels van diverse pluimage geschreven. Mede daarom is het te hopen, dat het in brede kring gelezen wordt en verstaan.

J. B. MEIJER

Overdenkingen van Krishnamurti

J. C. Boucher in Den Haag zond ons een Nederlandse vertaling van „Das Büchlein vom vollkommenen Leben” („Het boekje van het volkomen leven”) en overdenkingen samengesteld uit aantekeningen van Krishnamurti „Commentaar op het leven.”

Lezers van Mens en Wereld, die de Middeleeuwse mysticus Eckehart kennen en zijn werk kunnen waarderen, zullen ongetwijfeld in het eerste boekje, dat in dezelfde geestelijke wereld is ontstaan, veel van hun gading vinden.

Uit een geheel andere levenssfeer stamt het tweede boek. Vrijwel alles wat Krishnamurti, na zich vrijgemaakt te hebben uit de hem te eng geworden geloofs- en voorstellingswereld, waarin hij was opgegroeid, geschreven heeft, kan voor een mens van deze tijd een bron van levenswijsheid worden. Niet echter in die zin, dat hij die voor het gebruik gereed opgediend krijgt. Integendeel, eigenlijk doet hij niet anders dan zijn lezers opwekken in zichzelf te zoeken wat zij buiten zich niet vinden kunnen. Dat lijkt wat al te eenvoudig, maar zo is het niet. Het gaan van een eigen weg, de mogelijkheden om te ontspreken, de schijnresultaten, waarmee men zichzelf misleiden kan, maar ook de mogelijkheden van het bereiken van innerlijk evenwicht, daarover schrijft Krishnamurti, zijn bedoelingen voortdurend met voorbeelden toelichtend.

Hier en daar stuit men op gedeelten, die slechts goed begrepen kunnen worden door wie zijn levensgeschiedenis kennen. Verreweg het meeste is echter van algemene betekenis en het overdenken en toetsen aan eigen ervaring overwaard.

Pr.

(Slot van pag. 4)

Het is niet geheel correct om te doen alsof de waardering *fijn* in het verlengde van *goed* zou liggen. *Goed* is een kwaliteitsoordeel, *fijn* is nog subjektiever en geeft aan, dat ik een verzenbundel vaak wil herlezen. Het is dus niet zo merkwaardig, wanneer ik bij de vergelijking van twee dichtbundels de betere ten slotte toch het minst apprecieer, het minst *fijn* vind. Dat verschijnsel doet zich voor bij de vergelijking van Nootebooms verzen met die van Alfred Kossmann, wiens bundel *De veldtocht en andere gedichten*, met zijn poëtische produktie tussen 1955 en 1958, eveneens bij Querido is verschenen.

Bij Kossmann wordt men geconfronteerd niet in de eerste plaats met een gedicht, maar allereerst met Kossmann, en in *De veldtocht* met Kossmanns verhouding tot oorlogsgeweld. Zijn verzen zijn in een sobere praattoon geschreven; het is echter een haperend praten. Wat Kossmann in dichtvorm brengt en hoe hij dat doet, is veel belangrijker dan de gedichten van Golterman-Van Dijk, Brandt en Nooteboom samen. Dit is een fragment uit *De brandende stad*:

*De kinderen van de vijanden zijn gedood,
Wij hebben in een buitenwijk hun lijken
Langzaam begraven,
Wij wonen in hun stad die brandt en rookt.*

*Zij waren zeer gehoorzaam. Toen wij poogden
Met hen te spelen, logen zij genot,
Dankbare blikken wijdend aan hun lot.
Kunnen wij helpen dat er werd bedrogen?
Wij stierven ook.
Wij hebben hen in woede liefgehad,
Wij tilden hen in de dood als in hun bad,
Tranen van vriendschap in onze goede ogen.*

Kossmann is de enige van de hier gekritiseerden, die iets te vertellen heeft. Kossmanns woordgebruik is dan ook noch gemaniëreerd, zoals bij Golterman-Van Dijk, noch zachtvloeiend mooitjes als bij Brandt, noch à la mode zoals bij Nooteboom. Hij gebruikt de woorden en vormen sober, geladen, zoals ze hem in ieder vers van pas komen. De persoonlijkheid van de dichter domineert deze bundel, bij de anderen valt juist het gemis aan persoonlijkheid op. Om deze reden steekt Kossmanns bundel ver boven de overige uit. Hij is de enige, die ik ook voor andere doeleinden dan een bespreking graag zal herlezen.

S. R. JULIARD.

C. Golterman-Van Dijk, In dubio, Amsterdam, De Beuk, 1957; Willem Brandt, Hart van jade; Cees Nooteboom, Koude gedichten en Alfred Kossmann, De Veldtocht, alle drie te Amsterdam, Em. Querido, 1959.

De conferentie in Doorn over het bevolkingsprobleem

IN de literatuur wordt gewoonlijk een, zij het wat wazige, grens getrokken tussen een referaat en een recensie van een geschrift. Het eerste is dan een, voorzover als mogelijk is, objectieve weergave van de inhoud, de tweede houdt tevens een toetsing in van de mening van de auteur aan die van de recensent. Men zou zo ook, indien het gaat om een mondelinge voordracht, een onderscheid kunnen maken tussen een zakelijk verslag ervan en een bespreking, waarin een kritisch geluid wordt gehoord.

Het stukje, dat de heer S. R. Juliard in *Mens en Wereld* van 11 april jl. ten beste geeft over het gesprokene op de door de Studentenvereniging op Humanistische grondslag gezamenlijk met Socrates belegde conferentie over het bevolkingsprobleem, is het een noch het ander, al lijkt het 't meest op een weinig gefundeerde recensie. Met een referaat heeft het bijzonder weinig gemeen. Aan mijn voordracht, die minstens een uur duurde, worden 23 regels besteed, aan wat de heer Roethof in enkele minuten te berde bracht, 21.

Nu is het natuurlijk het goed recht van de heer Juliard te menen, dat de heer R. er in slaagde, „met zijn enkele kanttekening, grote delen (van het door de inleider gezegde) problematisch te maken”. Maar dit kan toch niet zijn geschied door wat de recensent van de heer R. aanhaalt. Want ik ben niet schuldig aan een onzinnige bewering als deze, dat dichtbevolkte gebieden het altijd slechter zouden hebben dan dunbevolkte. Dan zouden de Daja's van Borneo welvarender zijn dan de Nederlanders, de Perzen zouden er veel beter aan toe zijn dan de Engelsen.

Wat ik gezegd heb, is, dat de (op ongeveer gelijk cultuurpeil staande) volken in de ons omringende landen een geringer geboorte-overschot hebben dan de Nederlanders, en dat wij daardoor in verhouding meer moeten investeren, dus meer besparen en minder consumeren dan onze burenen. Dit wordt toch niet weersproken (problematisch gemaakt) door erop te wijzen, dat er dun bevolkte en arme landen zoals Ierland zijn?

De heer Roethof bleek optimistisch omtrent de toeneming van de voedselproductie en de emigratie. Hij stelde zelfs migratie naar andere hemellichamen in uitzicht.

Ik twijfel er niet aan, dat toeneming van voed-

selproductie er is en dat deze zich wel zal voortzetten ook. Maar om de honderden miljoenen ondervoede en hongerende mensen een beter leven te waarborgen, zou de toeneming van de voedselproductie aanmerkelijk groter moeten zijn dan de groei van de wereldbevolking. In twee jaar tijd vermeerdeerde de wereldpopulatie met 90 miljoen mensen. De cijfers over emigratie (ik bedoel alleen die op aarde) geven ook weinig aanleiding tot optimisme.

Maar wat praat ik daar weer over cijfers. De heer Juliard kan het wel zonder deze doen. Immers: „De inleiders hadden dan ook veel tijd verloren met een feitelijke informatie, die wellicht wat ten overvloede werd gegeven”, schrijft hij. Dat „wellicht” is een vriendelijkheidje van hem. Want hij vervolgt: „Daardoor en door de zakelijkheid van de inleidingen bleef een filosofischer (aardige comparatief!) debat uit”.

HET is mij ten enenmale onduidelijk, wat de recensent hier op het oog heeft. Een filosofisch debat over het bevolkingsprobleem is voor mij even ondenkbaar als een filosofische bespreking van een brand en de middelen om die te blussen. Men wil de toestand kennen en, als deze gevaarlijk blijkt, naar mogelijkheden zoeken om het gevaar te keren. Zulk een beschouwing is zuiver pragmatisch.

Er bestaat een filosofie der wetenschappen, waarin ook de beoefening van de sociologie kan worden betrokken, maar hoe men een sociologisch probleem filosofisch kan oplossen, is een raadsel. „Filosofie der wetenschappen”, zegt Pos, „is eenvoudig: theorie der wetenschappen, d.i. bewustheid aangaande de wetenschap zelve. Men kan haar ook wetenschap der wetenschappen noemen”.

De beoefening ervan mag geen wetenschappelijke werker achterwege laten. Maar daarvoor was de bijeenkomst in Doorn toch niet belegd? Het is mogelijk, dat de heer Juliard iets heel anders bedoelt met zijn „filosofischer debat”, al kan ik niet bedenken, wat dit kan zijn kan. Maar als hij kans ziet, een filosofische beschouwing over het bevolkingsvraagstuk te geven, laat de redactie van *Mens en Wereld* hem dan daartoe de gelegenheid bieden. Het probleem is van zulk een eminent belang, dat elke belichting ervan welkom moet zijn.

J. J. FAHRENFORT

(Slot van pag. 1)

praktijk van elk eerlijk streven wijst dat ook uit. Weliswaar ontgaat het de humanist niet dat de christen een „meer” meent te bezitten in zijn geloof, en dat dit „meer” voor de christen ook een ervaring van „anders” meebrengt, maar op zich zelf hoeft dit een intense samenwerking niet in de weg te staan, wanneer oprecht getracht wordt gezamenlijk concrete levenswaarden te verwerkelijken. Daarom lijkt verzuiling de humanist een ontkenning van het menselijke in de mens, hoe het ook verder in de levensovertuiging verankerd moge zijn.

Deze opvatting sluit uiteraard niet uit, dat aaneensluiting van humanisten op grondslag van de levensovertuiging mogelijk moet zijn. Het bestaan of ontstaan van een Humanistisch Verbond is op zich zelf geen symptoom van verzuiling. Dat zal alleen zo worden gezien door mensen voor wie kleurloosheid de hoogste deugd is of voor wie het individuele op zich zelf het een en het al is. Er zijn misschien geniale uitzonderingen, maar gewone mensen hebben behoefte aan uitwisseling van ideeën voor de verdieping van hun levensovertuiging, aan gezamenlijke bezinning en gemeenschappelijke beleving. Dan is er de noodzaak om gemeenschap-

pelijke verantwoordelijkheid ook gezamenlijk te dragen. In de praktijk gaat het om de gemeenschappelijke verdediging van rechten en belangen — hoe zou de gemiddelde enkeling dat kunnen? — maar vooral om de gezamenlijke aanvaarding van menselijke verbondenheid op geestelijk gebied. Men kan niet meer als Socrates door de stad rondgaan en links en rechts levensvragen aan de orde stellen; de honderden raadslieden, verzorgers en ziekenbezoekers van het Humanistisch Verbond behoeven moreel en materieel de steun van de georganiseerde groep om hun werk te kunnen doen voor duizenden die hen van node hebben.

Hetzelfde geldt voor de nog eens honderden maatschappelijke werkers en vrijwilligers van Humanitas, de bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden, het Thuisfront en zovele andere humanistische organen. Maar hier roept de kritische lezer dan ook: Stop, daar heb je de verzuiling! Misschien. Misschien niet. Wanneer het gaat om opvoeding in de ruimste zin, zal de humanist, juist op grond van zijn mensbeeld, prijs stellen op openheid, op *confrontatie* van levensovertuigingen. Dat is ook de gedachte die ten grondslag ligt aan de humanistische visie op de openbare school. Maar daarnaast zal de humanist ook de behoefte gevoelen aan een eigen

De mens in het bedrijf

XI

Het gerucht

Het is algemeen bekend dat de mens geneigd is van alle zaken waarvan hij de finesses niet weet graag het meest kwade te veronderstellen. Zo gaat het ook vaak in het bedrijf.

Het was medio 1958 toen de bestedingsbeperking zich in vele bedrijven deed gelden. Op grond van de gevolgen van deze bestedingsbeperking werd het besluit genomen geen personeel te ontslaan, maar tijdelijk verkort te gaan werken. De directie stelde daarbij als richtlijn, dat het personeel door deze werktijdverkorting getroffen daarvan, binnen de grenzen van wet en recht, geen financieel nadeel mocht ondervinden.

Deze beslissing werd zeer duidelijk aan alle personeelsleden medegedeeld. Voor de uitvoering van deze beslissing was overleg met de bestuurders van de vakorganisaties van werknemerszijde gewenst en noodzakelijk.

Dit overleg vond in de meest prettige vorm plaats, waarbij de vertegenwoordigers van de vakorganisaties er hun blijdschap over uitspraken dat de directie op het standpunt stond dat de financiële nadelen voor de betrokkenen tot het uiterste minimum beperkt dienden te blijven. Goede en behartenswaardige adviezen van hun kant werden verstrekt.

Maar och... tal van personeelsleden hadden hun bezoldigde bestuurders gezien. En een uur later was het gehele personeel op de hoogte van het (volkomen onjuiste) feit, dat de directie in overleg met de bezoldigde bestuurders had besloten 60 personeelsleden te ontslaan. Het gevolg hiervan was een zeer duidelijke onrust onder het personeel. Allerlei mededelingen, zowel van de zijde van de vakorganisaties als van de directie, dat het gerucht volkomen uit de lucht gegrepen was mochten niet baten. Pas toen na enkele weken bleek dat niemand ontslag aangezegd kreeg, luwde de vrees en de onrust.

Het gevolg? Voortaan wordt in het bedrijf niet meer met vakbondsbestuurders geconfereneerd. De conferenties vinden nu buiten het bedrijf plaats. Ondanks goede en duidelijke voorlichting en een zeer snelle communicatie tussen directie en personeel bleef de onrust een poos hangen.

Is dit een gevolg van een diep gevestigd wantrouwen of is het een gevolg van een de mens diep ingeboren neiging in bepaalde situaties bij voorbaat het ernstige gebeuren als juist te aanvaarden?

K.

vormingsmilieu, het gezin of daarmee overeenstemmende gemeenschapsvormen, van waaruit de enkeling met andersdenkenden in contact treedt. Een levensbeschouwelijke organisatie behoort daartoe, misschien ook jongerengroepen; tot op zekere hoogte ook kindertehuizen. Maar nog anders ligt het voor de hulp aan de mens in eenzaamheid, zorg en nood. Die tracht de humanist te geven, weliswaar op zijn wijze in alle openheid, maar toch levend vanuit zijn overtuiging, bezielde door zijn inspiratie, handelend vanuit zijn mensbeeld. Daar ligt o.a. de rechtvaardiging van humanistische geestelijke arbeid en humanistisch maatschappelijk werk.

Dr. J. P. VAN PRAAG

IK denk er ZO over

De moderne destructieve kunst

In M. en W. van 28 febr. geeft B.C. zijn oordeel over „een zere plek in onze letterkunde”, waarbij hij herinnert aan het sprookje De Nieuwe Kleren van de Keizer. B. C. doelt op een groep schrijvers en critici, die de gedachte zijn toegedaan dat het leven niets anders is dan vuiligheid, enz. Dus kan de kunst ook alleen maar afval en stank verbeelden. Wie er anders over denkt wordt gebrandmerkt als schijnheilig, preuts en ouderwets. — Als gevolg van deze stille terreur ontstaat bij het lezend publiek de mening dat moderne literatuur en verbeelding van de onvermijdelijke vuiligheid een en hetzelfde is.

Het is verheugend dat B. C. de dingen nu eens precies naar hun werkelijke kwaliteiten heeft beoordeeld. Dat hij het door hem aangesneden probleem uitputtend heeft behandeld zou ik echter niet willen beweren: het komt mij voor dat er heel wat meer zieke plekken in de kunst zijn aan te wijzen.

Tot de rioolkruipers zou men, behalve een bepaalde categorie romanschrijvers en dichters, ook kunnen rekenen een paar jonge toneelschrijvers. Met hun weersinwekkende produkten, waarin niets aan het gezonde leven herinnert, worden helaas heel wat meer mensen geconfronteerd dan met de decadente romans en gedichten. Dat dit alles getolereerd en aanvaard wordt is geen aanwijzing dat in ons land een sterke wil leeft om de gevolgen van de oorlog ook geestelijk te boven te komen.

Opmerkelijk is, dat de door B.C. genoemde terreur, uitgeoefend door een groep literatoren, al tevoren in de wereld van de schilderkunst is gesignaleerd door J. M. Prange in zijn boekje De God Hai-Hai en rabarber; ondertitel: Met het kapmes door de jungle der moderne kunst. Er is, zegt Pr. — angst bij de jonge begaafde kunstenaar om uitgeworpen te worden; bij de kunstenaar die streeft naar goed vakmanschap en worstelt met vorm- en kleurproblemen, kennis en techniek. Want wie „modern” is behoort zich om dit alles niet meer te bekommeren. Wee de gene die andere wegen wil volgen; die geen bewondering kan koesteren voor de moderne produkten-zonder-enige-voorstelling, waarvan de verf afdruipt, versterkt met ijzergaas, scherven van aardewerk of glas. Hij wordt gehouden voor een zonderling, een verzuurde. Hij is in de schilderswereld de uitgestotene die men niet vertrouwt — omdat hij anders is. Aldus ongeveer

Prange, die dus dezelfde terreurmethode signaleert als B. C.

Verder wijst Pr. op de angst van de leek om niet mee te kunnen en als achterlijk te worden beschouwd. Al deze angstverschijnselen — bij schilders en leken — wil Pr. bestrijden, en m.i. doet hij dit op overtuigende wijze. De jonge kunstenaar steekt hij een hart onder de riem: zij zullen het eerst moeilijk krijgen in het volgen van hun roeping. „Maar,” zegt Pr., „ééns zal blijken dat de mensen wachten op het „gewone”, het zuivere, het echte, omdat ook zij weer willen geloven in de Schoonheid. Omdat ook zij beu zijn van de valsheid, de onbegrijpelijkheid, de onmacht, het lelijke.”

Het vuile, het stinkende, het perverse in de literatuur — zoals B. C. constateerde — en het onbegrijpelijke, de valsheid in de schilderkunst — en wellicht soortgelijke aberraties in vrijwel alle andere sectoren van de kunst — hoe moeten wij dat alles verstaan? Daarover zal zeer verschillend worden gedacht, wellicht ook in humanistische kring.

Niettemin, bij alle verschil van opvatting zal de humanist krachtens zijn beginsel de bereidheid moeten eisen — van zichzelf én van de ander — „zich in denken en doen redelijk te verantwoorden.” De humanist moet deze eis stellen om het gevaar van zinloze discussie en van willekeurigheid, tot chaos leidend handelen in te perken. We keren nu terug tot ons onderwerp.

Vele eeuwen lang hebben filosofische en kunstzinnige scheppingen van 2000 jaren westerse cultuur — het grote erfgoed van onsterfelijken als Plato, Dante, Rembrandt, Goethe, Beethoven en zoveel anderen — aan de mens de ontroering en de kracht geschonken van alle hogere gevoelens; en daarbij de inspiratie om voort te bouwen aan het rijk der cultuur. Men moet er de geschriften van onze vroegere staatslieden-filosofen als Jaurès, Rathenau en Masaryk maar eens op na slaan om eraan te worden herinnerd, hoeveel geestkracht zij hebben geput uit de studie van onze ontzaglijk rijke cultuurschatten. En trouwens niet zij alleen.

Met alle goede wil tot begrijpen van de andersdenkende vraag ik mij wel af: is het redelijk te verantwoorden dat mensen van ontwikkeling tegenwoordig, met verwerping van ethische en artistieke principes die wij voor eeuwig geldig hadden gehouden — en nóg houden, omdat alleen zij het geheim van de gemeenschap- en persoonlijkheidvormende kracht in zich dragen — welbewust het vormloze, het walgelijke, het zinloze tot het grondbeginsel van de kunst verheffen? Beseffen zij wel de draagwijdte van hun beslissing, de gevolgen voor onze technisch hoogontwikkelde maatschappij, die het tegenwicht van een sterk verhoogd cultureel bewustzijn zo bitter nodig heeft? Het zou zinvol zijn hierover eens tot een gesprek te komen. Maar voorlopig houd ik het ervoor dat wij leven in een tijd waarin de rede, wel te onderscheiden van het verstand, zeer laag genoteerd staat, en dat de door B. C. en Prange gesignaleerde tendenzen in de moderne kunst uitingen zijn van onze zieke tijdgeest.

Belangrijk lijkt het mij hier te wijzen op het verband dat E. Fromm aanwezig acht tussen creativiteit en destructiviteit. Zie zijn „De gezonde samenleving” blz. 38. Het boek is door A. Treurniet in M. en W. besproken, laatstelijk op 28 febr. jl.

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet
Redactiesecretaris: H. P. Danz, Schie-
weg 87c, Rotterdam, telefoon 80641
Administratie, abonnementen en ad-
vertenties: Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht
Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord
Abonnementsprijs voor leden van het
Humanistisch Verbond f 5,— per jaar,
voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—;
losse nummers f 0,30.

Alle levensvormen, ook de mens, hebben de drang in zich tot zinvolle ontplooiing, naar hogere ontwikkelingsvormen. (Darwin, Jul. Huxley). Fromm nu interpreteert dit aldus, dat deze drang zich op twee manieren kan uiten. Wanneer de milieufactoren gunstig zijn zal een creatieve aanpassing tot stand komen en zal de mens zijn geluk vinden in een scheppende zelfvervulling. Zijn daarentegen de factoren ongunstig en wordt de mens in zijn drang tot zelfontplooiing belemmerd, dan slaat de creatieve drang om in vernietigingsdrift. „De vernietigingsdrang”, zegt Fr., „moet noodzakelijk opkomen in de mens zodra de scheppingsdrang geblokkeerd is en niet bevredigd kan worden.”

Dit toegepast op ons probleem van de moderne kunst lijkt de volgende veronderstelling voor de hand te liggen.

De naoorlogse generatie van jonge kunstenaars groeit op in een tijd van grote onzekerheid en van sterk verminderde cultuurwil. Vóór 1940 werd het streven naar een menselijker samenleving voornamelijk gestuwd door het vrijzinnig protestantisme en een groep socialisten — al dan niet religieus — voor wie vernieuwing van levensstijl, zelftucht, sober leven, eerlijke kunst, gezonde seksualiteit en liefde voor de natuur geen holle klanken waren. In dit milieu kon de kunstenaar zich positief en scheppend ontplooiën. Na de oorlog is van deze geestesgesteldheid in het vrijzinnig protestantisme vrijwel niets en in het socialisme betrekkelijk weinig overgebleven. Wat er nog van over is heeft zich, dunkt mij, goeddeels verenigd in het Humanistisch Verbond, maar daarvan gaat — en dat is geen verwijt — niet die culturele kracht uit als vroeger van genoemde groeperingen samen.

Zo'n gezonde belangstelling voor en actieve deelneming aan cultureel streven bij de burgerij is juist wat de kunstenaar als klankbodem nodig heeft om zich, in de zin van Fromm, scheppend — en niet destructief — te ontplooiën.

De rest weten wij: de jonge kunstenaar van nu, gefrusteerd in zijn creatieve drang, moet toch iets met zijn vermogens! De weg tot een creatieve oplossing ondanks alles, die toch wellicht nog mogelijk zou zijn — vooral bij onderlinge solidariteit — konden de jonge kunstenaars tot nu toe nog maar in uitzonderingsgevallen vinden, dus ... de drang tot positief scheppen moest omslaan in negativiteit, destructivisme.

De vraag is nu: wat kunnen wij gezamenlijk doen om het geestelijk klimaat in onze samenleving te verbeteren, zó, dat de kunstenaar zich weer begrepen voelt in zijn primaire drang om uitdrukking te geven aan de redelijke, naar harmonie, schoonheid, goedheid en levensvervulling strevende krachten die de onveranderlijke grondslagen blijven van alle menselijk leven? Wanneer wij — kunstenaar en niet-kunstenaar — weer het gevoel hebben dat we over het dieptepunt heen zijn, zullen wij weer onze diepe verbondenheid kunnen voelen met onze nu-levende medemens én met alle vroegere geslachten.

J. H. OLGERS

Lezingen voor de radio

10 mei, 9.45 uur (VARA): mevrouw A. J. Groenman-Deinum over „Iets over vrouw-zijn, moeder-zijn en mens-zijn”.

11 mei, 16.45 uur (AVRO) Dr. E. Nordlohne „Om de Mens in de soldaat”.

18 mei, 9.45 uur (VARA): prof. dr. G. Stuiveling over „Recht op vrije tijd”.

U kunt zich op de wekelijks verschijnende teksten van de lezingen abonneren door overschrijving van f 4,— per jaar op giro no. 304960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. Losse nummers f 0,25.

Beschaafde ontw. Wed. 54 j., v.z.g. huize, uitstekende huisvrouw, z.z.g. gepl. bij heer alleen of met kinderen. Brieven onder no. mei 1, bureau van dit blad.

Vergeleto bij Locarno, 900 m hoog. Kamers met gebr. v. keuken. 1 juni-1 juli, 17 aug.-15 sept. J. Weiland, Händelstr. 32, Arnhem. Tel. K 8300-26569.

Voor studiedoel schappelijk te koop gevraagd: Jaargang 2 en 3 ('55 en '56) van REKENSCHAP. Brieven aan T. Bouma, Hendrikstraat 16, Dordrecht, of telefoon K 1850-9384.

Eenv. heer, werkzaam omg. Den Haag, 42 jaar, zoekt als levenspartner vrouw ± 40 jr. Kinderen geen bezwaar, integendeel. Brieven onder no. mei 2, bureau van dit blad.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad
onder redactie van Dr. W. J. JONG en H. KUYSTEN
Administratie-adres: Postbus 246, Rotterdam
Postgiro 445129 • Abonnementsprijs f 5,- per jaar

Niet alleen de kerkelijken hebben hun wezenverzorging

De Weezenkas

Vereniging tot opvoeding en verzorging op humanistische grondslag
neemt op zich de verzorging van de wezen der buitenkerkelijken

Sluit U daarom aan bij deze vereniging

Inlichtingen omtrent lidmaatschap bij de Secretaris J. de Leeuw, Herengracht 62, Amsterdam-C.

GEESTELIJKE VRIJHEID

houdt ook in:

VRIJE KEUZE

tussen

CREMEREN en BEGRAVEN

Wilt U meer weten over CREMATIE en wat daarmee samenhangt, wendt U dan tot de

VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE
Riouwstraat 186 — 's-Gravenhage

HUMANISTISCHE LUISTERKRING „HET WOORD VAN DE WEEK”

De nieuwe omroepwet geeft het Humanistisch Verbond geen eigen zendtijd zoals de kerken die hebben.

Dit moet voorkomen worden!

Helpt hieraan mede door u aan te sluiten bij de Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Contributie f 1,- per jaar.

Aanmeldingen door middel van: storting of overschrijving van f 1,- op girorekening 58 t.n.v. Hum. Luisterkring „Het Woord van de Week” of per briefkaart of aanmeldingsformulier met f 1,- extra porto.

DOE HET TERSTOND!

INDEX-BENADERINGS-POLIS

Inlichtingen omtrent deze nieuwe vorm van levensverzekering, gebaseerd op kosten van levensonderhoud, worden verstrekt door de erkende Assurantietussenpersonen en de

N.V. Levensverzekering-Mij „AURORA”

Opgericht 1887

HERENGRACHT 62 - AMSTERDAM

LANDDAG 24 MEI

De voorjaarslanddag van de Humanistische Stichting Socrates die dit jaar gehouden wordt op zondag 24 mei in de gebouwen van de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort heeft als onderwerp:

VERBODEN VERLEIDERS

(sociale en ethische aspecten in de verhouding van propaganda en informatie)

Spreker: Prof. Dr. S. HOFSTRA

Voorzitter: Prof. Dr. G. STUIVELING

Kosten: f 3,- (incl. koffie en thee; zonder lunch) voor contribuanten en donateurs: f 0,60
Lunch: f 2,75

Aanmeldingen en inlichtingen bij het secretariaat van Socrates

Humanistische Stichting SOCRATES
Oudegracht 152 — Utrecht